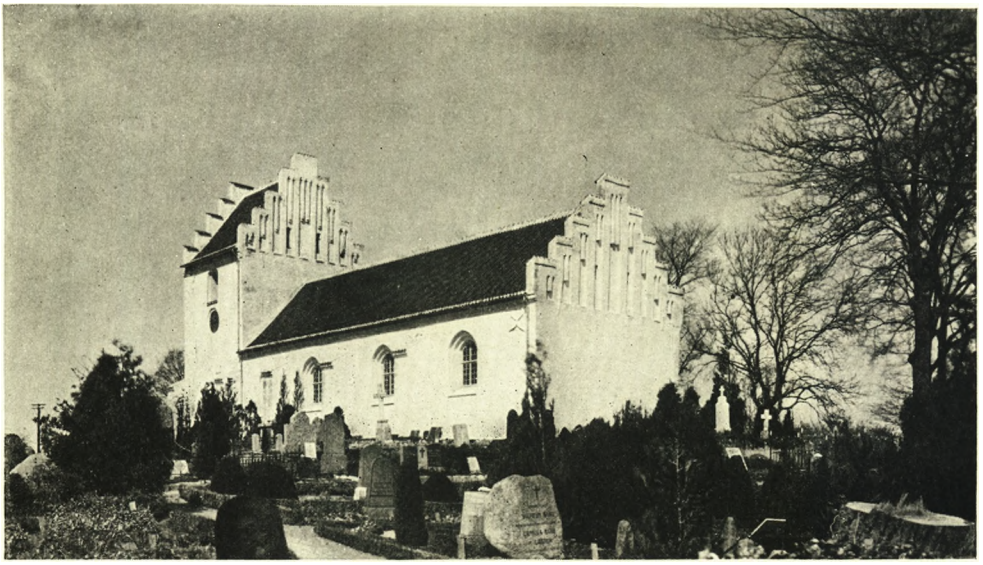

E. M. 1941

Fig. 1. Kirke-Hvalsø. Ydre, set fra Sydost.

KIRKE-HVALSØ KIRKE

VOLBORG HERRED

Om Kirkens Ejendomsforhold vides intet, før den i 1500'rne tilhørte Kronen, idet Jakob Brockenhus, som 1567 besad Jus patronatus, formodentlig som tidligere Lensmand paa Roskildegaard havde Kirken i Forlening[1]. 1673 blev den bortskødet til Heinrich Müller[2] til Skullerupholm i Kisserup Sogn og hørte en Tid under denne Gaard, blandt hvis Ejere var Bodil Hjort (se † Vinkande). I Begyndelsen af 1800'rne var Ejeren Assessor P. Chr. Zeuthen til Tølløsegaard[3], hvis Søn oprettede Baroniet Zeuthen i 1843, og herunder hørte Kirken, indtil den overgik til Selveje 1. Januar 1910.

Det almindelige *Sagn* om en Lindorm, der spærrede Kirkens Norddør, indtil den blev dræbt af en Tyr (sml. S. 429), er ogsaa knyttet til denne Kirke. En Sten paa Nørre Hvalsø Mark siges at være kastet efter Kirken[4].

Kirken ligger højt, paa Toppen af en lille Bakke i den sydvestre Udkant af den gamle Landsby. Kirkegaarden, hvis bratte Fald nær Kirken er udlignet ved høje Terrasser, er udvidet til flere Sider; den hegnes af Kampestensdiger og moderne Kløvstensmure. Paa Kirkegaarden staar endnu det vestre Stykke af den senmiddelalderlige Sydmur, der er af Munkesten; i Muren er der en ligeledes middelalderlig Portal med Køreport og Dør, begge falsede og fladbuede.

†*Kirkerist* omtales 1697 (Rgsk.).

Bygningen er et Langhus, der bestaar af romansk Skib med gotisk Øst- og Vestforlængelse, endvidere to gotiske Tilbygninger: Vaabenhus i Nord og Taarn i Vest. Orienteringen har svag sydlig Afvigelse.

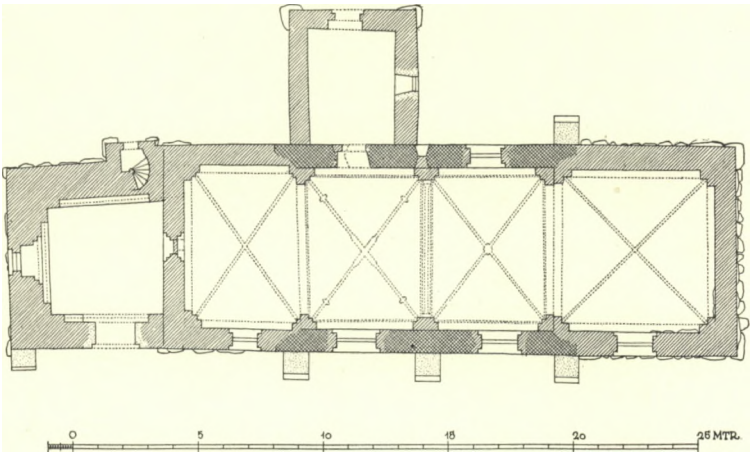

Fig. 2. Kirke-Hvalsø. Plan. 1: 300. Maalt af C. G. S. 1932.

Af det *romanske Anlæg,* der er bygget af raa, kløvet *Kamp* med tilhugne Hjørnekvadre og Enkeltheder af *Kridtkvadre,* er kun bevaret Skibets Langmure, hvis Højde er 4,6 m over Vaabenhusets Gulv. Gammel Murbehandling med et nogenlunde jævnt, dækkende Pudslag ses fra Vaabenhusets Loft. Norddøren, der stadig er i Brug, har bevaret sine romanske Smige og den indvendige, vandrette Plankeafdækning, men Karmanslaget og den ydre Fladbue er fra gotisk Tid, af Munkesten; et Munkestensparti under det vestligste af Sydmurens nuværende Vinduer antyder Syddørens Plads. Hver af Skibets Langmure har sikkert haft tre Vinduer med Karme og Stik af Kridtkvadre; af disse er Nordmurens to vestligste bevaret som udvendige Blændinger (110—120x60 cm).

Ændringer og Tilføjelser. Ældst af de gotiske Bygningsarbejder, og vel endnu fra 1300'rne, er det romanske *Skibs* to *Krydshvælv,* der hviler paa falsede Piller og spidse Helstens Vægbuer; den ligeledes spidse Helstens Gjordbue, der har femsidet Profil, støttes af profilerede Konsoller (Hul-Led over Rundstav). Begge Hvælv har Rundstavmarkering af de nedre Kappekanter, Kvartstens Ribber og kun svagt puklede Kapper uden Overribber; men i visse Enkeltheder er de forskellige; Østhvælvets Ribber mødes i en Toprude, medens Vesthvælvets i halv Højde har en tværstillet Løber og paa et Stykke nærmest Toppen faar Halvstens Bredde. — To fladbuede, falsede, brede Vinduer, som indtil 1939 sad uændrede, var sikkert sengotiske, og det fladrundbuede Nordvindne snarest fra Tiden henimod 1600.

Først af Kirkens fire sengotiske Tilbygninger, der alle maa være yngre end 1400, opførtes *Vestforlængelsen,* af Munkesten med nogen Iblanding af Kridt og Kamp. Mod Sædvane stod Forlængelsens Vestmur bevaret helt til 1939, da den blev gennembrudt af en spids Arkade ind til Taarnrummet.

I Gavlen var der et lille, spidsbuet og til begge Sider falset Vindue (171 x 109 cm), og et lignende findes endnu i Sydmuren, men det mangler een Fals i Lysningen. Fra Taarnets Mellemstokværk ses Taggavlen med fem spidsbuede Høj blændinger; saavel Blændingerne, der er pudsede i Bunden, som de mellemfaldende Piller er to Sten brede; Gavlen har Rester af fire Kamtakker, og der har vistnok ialt været syv. Forlængelsens samtidige Krydshvælv har ingen Rundstave langs Kappekanterne, men svarer ellers nogenlunde til Skibets Hvælv, hvis oprindelige vestre Skjoldbue nu tjener som Gjordbue mellem de to Fag; lette Helstens Overribber.

Vaabenhuset foran Norddøren er forneden af Kampesten, foroven af Munkesten. Under Langmurenes Falsgesims er der et Savskifte. Mod Øst er der et nyt Vindue og i Nord en oprindelig, fladbuet, falset Dør i spidsbuet Spejl, indvendig afdækket med nyere Fyrreplanker. Taggavlen derover har tre spidsbuede Højblændinger omgivet af et smalt Blændingsbaand[5], der følger de syv brynede, munketeglhængte Kamtakkers Konturer.

Østforlængelsen har under Østgavlen en meget stærkt fremspringende Syld og derover, ligesom i Syd og Nord, et Skifte af meget store Kampesten; Hjørnekvadrene fra det romanske Kor er udflyttede, og i Munkestensmurværket ses iøvrigt en Del genanvendt Materiale. Der er intet Østvindue, men et stort, fladrundbuet, falset Vindue i Syd. Gavlen har ni Højblændinger med Tvilling-Spærstik over Hængestave, den midterste med to, alle uden Konsoller; Blændingernes øvre Partier er delvis fornyede ved Paamuringen af ni moderne Kamtakker. Det Indre, i hvis Sydvæg der fmdes en lille, tilmuret Gemmeniche, dækkes af et samtidigt Krydshvælv, der hviler paa enkeltfalsede Hjørnepiller og spidse Helstens Buer, hvoraf den vestre sammen med det romanske Skibs oprindelige østre Skjoldbue danner en to Sten bred Gjordbue; Ribberne er Kvartsten brede og Kapperne stærkt puklede; Halvstens Overribber med Trinkamme.

Taarnet er over en høj Syld af rejste Kampesten opført af Munkesten, bæltemuret med Kridtkvadre. Før Taarnrummet 1939 blev overhvælvet og sat i Forbindelse med Kirkerummet, stod det i blank Mur, med Spareblændinger over Murbænke i de tre frie Vægge og Ansatser for et Hvælv, som aldrig var blevet muret. Rummet var dækket af et nyere Bjælkeloft. Et lille, fladbuet og falset Vestvindue, som indvendig sidder i en dyb, fladbuet, dobbeltfalset Blænding, er nu tilmuret; den nuværende fladbuede Syddør er fra ny Tid. Det samtidige Trappehus i Nord har fladbuede Døre, rund Kridtstensspindel og Loft af fladbuede, udkragede Binderstik. I Mellemstokværket er der ingen oprindelige Lysaabninger, men et nyere, retkantet Vindue i Vest. Det lave Klokkestokværk har til hver af de frie Sider et fladbuet, falset Glamhul. Langmurenes Gesimser har to Udkragninger, hver paa to Skifter, h\rraf

det underste er et Savskifte. Begge de ens Gavle er prydet med ni Høj blændinger svarende til Østforlængelsens, men med Konsoller under Hængestavene; Bunden i den brede Midtblænding er udført med Siksakmurværk; begge Gavle har ni Kamtakker.

Hele Kirken staar nu med hvidtede Mure. Ved Byggearbejderne 1939 (Arkitekt: Lønborg Jensen) blev der, som nævnt, brudt en spids Arkade gennem Vestforlængelsens Gavl ind til Taarnrummet, og over dette spændt et Krydshvælv, som hviler paa de gotiske Hvælvansatser; endvidere fik alle de gotiske Vinduer i det romanske Skib og Østforlængelsen nye, svagt spidsbuede Stik og en ekstra Fals i selve Lysningen samt nye Træ-Karme. De paa Planen viste Støttepiller, som stammer fra 1871 (Rgsk.), er blevet noget omdannet 1939, og de to ud for Vestforlængelsens Gavl er opført samme Aar. Taarnets Tagværk er gammelt, af Dragerstoltype, de øvrige Tagværker samt Langhusets Gesims er nye; 1697 var Kirken blytækt (Rgsk.), nu er alle Tage hængt med Vingetegl.

INVENTAR

Alterbord fra 1939 af Munkesten, fritstaaende; det gamle *†Alterbord* var muret op ad Østvæggen.

Alterbordsforside (Fig. 3), sengotisk, nu 85x 128,5 cm; bevaret er kun Malerifeltet, der bestaar af fire (oprindelig fem) vandrette Egebrædder, hvis Samlinger paa Bagsiden dækkes af Lærredsstrimler. Forsidens Maleri, paa tynd Kridtgrund, forestiller de hellige tre Kongers Tilbedelse, og er sikkert fra samme Værksted som Jordløse (Holbæk A.) og *Hagested (i Nationalmuseet)[6]. Maria er iført graabrun, ærmeløs Kjole over en Underklædning med røde Ærmer, og blaa Kappe; Josefs Kjortel er grøn, Kappen rød med gult For; den knælende Kaspar har sort Kjortel, røde Hoser, brune Støvler og rødbrun og gyldenmønstret Kappe med vide Ærmer; Melchior bærer brun og gul Turban og rødbrun Kappe, Balthasar grøn Kappe, gule, opslidsede Ærmer og Hoser samt rød Hat med tre hvide Strudsfjer. Maleriet er nu indsat i en glat, sort Fyrretræsramme og ophængt paa Taarnrummets Nordvæg. Før Restaureringen[7], mens det sad paa sin oprindelige Plads, flankeredes det af to Fyrretræsbrædder, der var notet ind i Alterbordsforsiden; begge Brædder bærer Malerier i Renaissance, fra o. 1610—20, som forestiller to Dyder, Haab og Taalmod (med Lam og Palmegren); Navnene staar paa Latin med hvide Versaler ud for Figurernes Hoved; Haabet er iført grøn Underkjortel, rødt Liv, hvid Kjole og gul Kappe, Taalmod bærer gul Kjole og grønt Liv. Ophængt paa Skibets Nordvæg.

Altertavle (Fig. 4) i Høj-Renaissance o. 1600, af ganske enkelt Arbejde.

Fig. 3. Kirke-Hvalsø. Alterbordsforside (S. 828).

Storstykket indeholder tre Fyldinger i Profilrammer, flankeret af glatte, korintiske Søjler, hvis Prydbælter har Kassette værk om en oval Bosse. Storvingerne løber nd i Volutter og har Frugtbundter om en Kartouche med en halv Roset. Postament- og Gesimsfremspring bærer Kvaderbosser. Topstykkets to Fyldinger har Spor af Arkader og flankeres af skællede, joniske Halspilastre; det krones af en Trekantgavl. Topvingerne løber ud i Ørnehoveder og har en Kartouche med et halvt Ansigt. 1939 anbragtes Kuglespir paa Storvinger, Gesims og Topgavl som Erstatning for ældre Kugler.

I Storfeltet sidder et Nadvermaleri paa Lærred, en ældre, formindsket Kopi af Ringsted Kirkes Alterbillede (DK. Sorø, S. 147), muligvis skænket af Justitsraad Klotach (sml. †Vinkande, S. 831), der lod Tavlen reparere (Præsteindb. 1772). I Topstykkets Felter er malet det danske og brandenburgske Yaaben, henvisende til Christian 4. og Dronning Anna Catrine (død 1612) i deres nuværende Skikkelse sikkert fra 1702. Tavlen staar med moderne, brogede Farver og nye Frakturindskrifter, i Frisen dog Versaler: »Gloria in excelsis Deo«, i Topstykkets Frise: »Sursum corda«; i Gavltrekanten staar Jahves Navn med hebraiske Bogstaver i Straaleglans. I Postamentfelterne skimtes gammel Skrift under Overmalingen: Aarstallet 1702, en latinsk Versalindskrift og i Midtfeltet en firliniet Frakturindskrift.

Mariafigur, gotisk, o. 1475, ca. 125 cm høj; Fødderne, Hænderne, Krone-

Hude fot.

Fig. 4. Kirke-Hvalsø. Altertavle (S. 828).

takkerne og det meste af Barnet er forsvundet. Figuren bærer Spor af Kridtgrund, men ingen Farver. I Ligkapellet.

Altersølv. Kalk, Oblatæske og *Vinkande* fra 1944, stemplet: J. Holm. Kirkens Sølvtøj blev stjaalet 1943, og den nuværende Kalk er en Kopi af den gamle • *Kalk* (Fig. 5) fra 1624; den var ca. 30 cm høj, med sekstunget Fodplade og Fod, hvis Standkant havde Ruder mellem Dobbeltstreger; en af Tungerne bar et lille støbt Krucifiks, to andre graverede Vaaben for Parsberg og Brahe samt MPB og AB; sekskantet Skaft, stor Knop med seks spidse Tunger paa Over- og Undersiden, alle med graverede Blade; paa de seks Ruder graveret I E S CHR. Paa Bægeret stod under Randen en treliniet Versalindskrift: »Denne Kalck och Disch hafver erlich och welbørdige Frue Anne Brahe Manderup Parsberges til Sønnerup gifivet til hindis Sagne Kirche ved Sønnerup Hvalsøe Kiricke til en evig Ihukommelse. Forbandet blifver den sam tager den fra denne Kiercke Amen«. Under Foden graveret: »Anno 1624«. *†Disk,* stemplet med Københavns By vaaben 17 . i Bunden var der et fordybet Firpasfelt og paa Randen et graveret Cirkelkors samt Vaaben for Parsberg og Brahe med MPB og AB 1624, sikkert gentaget fra den ældre Disk; udslidt Mestermærke. *†Oblatæske* o. 1700, oval, med graverede, barokke Stor-

V. H. 1931

Fig. 5. Kirke-Hvalso. †Alterkalk 1624 (S. 830).

V. H.1931

Fig. 6. Kirke-Hvalsø. †Vinkande 1703 (S. 831).

blomster paa Laag og Sider. *†Vinkande* (Fig. 6), stemplet med Københavns Byvaaben 1703, 25 cm høj, udbuget, med rund Fod, Voluthank og riflet Tud. Paa Forsiden var graveret to Vaaben, det ene vandret delt, med to korslagte Nøgler og en springende Hest, det andet med en Hjort, og derunder graveret Kursiv: »Patronus Hieronymus Klotlachen (!) patrona Bodil Hjort 1703«; udslidt Mestermærke.

Sygekalk, stemplet med Københavns Byvaaben 1718, 12,5 cm høj, med rund Fodplade og Fod med riflet Kant og foroven en paalagt Krans af udtungede, graverede Blade, profileret Skaftled og vandret delt Knop; Bægeret hviler i tilsvarende Blade. Under Foden indprikket HSE ACDK; Mestermærke for Christen Jensen 1716 (Bøje 264). *Disk* med graveret Cirkelkors samt Bogstaver og Mestermærke som Kalken.

Alterstager o. 1550, paa tre Fødder; Cylinderskaftet bærer tre Ringe, hvoraf den midterste er størst. Til Lysene er fastbundet to ovale Sølvskjolde, stemplet med Københavns Byvaaben 1778; de kantes af en Perlestav og har paa Midten et støbt, kronet Spejlmonogram for Christian 7. og et lignende Monogram for Juliane Marie; derunder delvis affaldet, støbt Kursiv: »Den 4. September[8] 1778 F B«; langs Randen graveret Kursiv, henholdsvis: »Saa lenge Plov skal

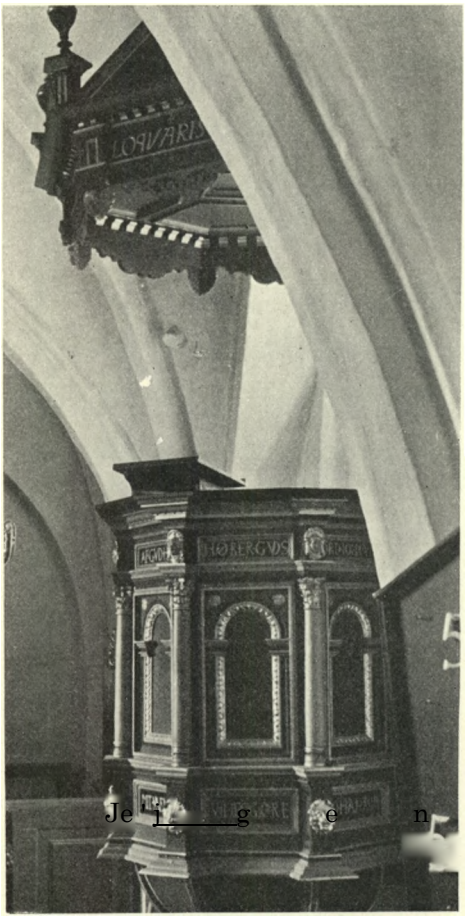

Fig. 7. Kirke-Hvalsø Prædikestol 1606 (o. oo2).

Jorden skiære vil dansk og norsk Mand Kongen ære« og: »Danne Dronning kiære Gud paa Hænder bære«; Mestermærke for Chr. Werum (Bøje S. 84).

Døbefont, romansk, af Granit, en Variant af Roskildetypen[9], noget ophugget i ny Tid. Kummen, Tvm. 92 cm, har lodrette Sider, der runder indad forneden, og er hugget i eet med den svære Skaftvulst; stort, tragtformet Afløbshul. Foden er keglestubformet over Platte. I nordre Herskabsstol.

Daabsfad fra 1700'rne, af Messing, glat.

To *Daabskander,* nyere, af Messing.

Prædikestol (Fig. 7) i Høj-Renaissance fra 1606. De fire Fags Storfelter har Arkader med Profilkapitæler, omløbende Æggestav og i Buevinklerne Hvirvelrosetter; paa Hjørnerne staar glatte, korintiske Søjler. Postamentfremspringene bærer Løvemasker, Frisefremspringene Diademhoveder. I Postamentfelterne Reliefversaler: »I-l[v]ad I bede i Xafn det vil jeg giore Johan. XIIII«, k.w. 1945 i Frisen ligeledes: »Hvo som er af Gud hand hører Guds Ord Johan. VII I«. Underbaldakinen er glat med profilerede Hjørnelister, der samles paa en flad Hængekugle.

Det samtidige Opgangspanel har tre Fyldinger; 1939 tilføjedes en Stolpe med Vase. Den sekssidede Himmels Underside deles af profilerede Revler, der udgaar fra et kvadratisk Midtfelt. Frisen har Reliefversaler: »Ego ero in ore tuo docebo qve qvid loqvaris Exod. 14 Anno 1606«. Topstykker og Nedhæng er fra 1939, Stafferingen fra samme Aar. Himmelens Underside var tidligere besat med forgyldte Blystjerner.

Stoleværket er fra o. 1650, fra Caspar Lubbekes Værksted. Gavlene (Fig. 8) har over et fælles Postament med Fladsnitslyng to riflede, joniske Pilastre med Fladsnitslyng paa Prydbælterne og Frisen, der krones af en lav Trekantgavl med Tandsnit. De tilhørende Fyldingsdøre ligger paa Loftet. Vestpanelerne og vestre Indgangspanel har skællede Rammestykker.

†Præstestol (Fig. 10) o. 1575. Forsiden havde eet og et halvt Fag af Fyr,

i de nedre Fyldinger med Foldeværk, i de øvre en Ung-Renaissanceranke med Fabelvæsener samt et fladsnittet Bladornament; over og under de øvre Felter stod med Reliefversaler et latinsk Skriftsted af Salme 31. Stolen, der stod i Korets Nordvesthjørne, forsvandt ved den haardhændede Inventaromflytning og -udryddelse 1939; en Foldeværksfylding, som nu er indsat i en moderne, glat Fyrretræsramme og staar bag Orgelet, er alt, hvad der er tilbage.

†Degnestol af Fyr fra 1578, sikkert fra samme Værksted som Særløse 1579 (S. 8 19). Forsiden bestod af to ufuldstændige Fyldinger og derover to Smalfyldinger. Bagsiden havde en bredere .Midtfylding, der tjente som Skab, og to smalle Sidefelter. I hver af Gavlplankerne, der nu sidder i en moderne Bænk i Vaabenhuset, er skaaret et h o j t , r u n d b u e t Felt med Foldeværk og derover et Smalfelt med Reliefversaler, i den ene MDLXXVIII, i den anden KαH HNA E G D ; de oprindelige Topstykker er forsvundet, og Plankerne er nu v a n d r e t afsluttet. Stolen, der stod ved Korets Sydside, fjernedes 1939.

K.w.1945

Fig. 8. Kirke-Hvaisø. stoiestadegavl (S. 832).

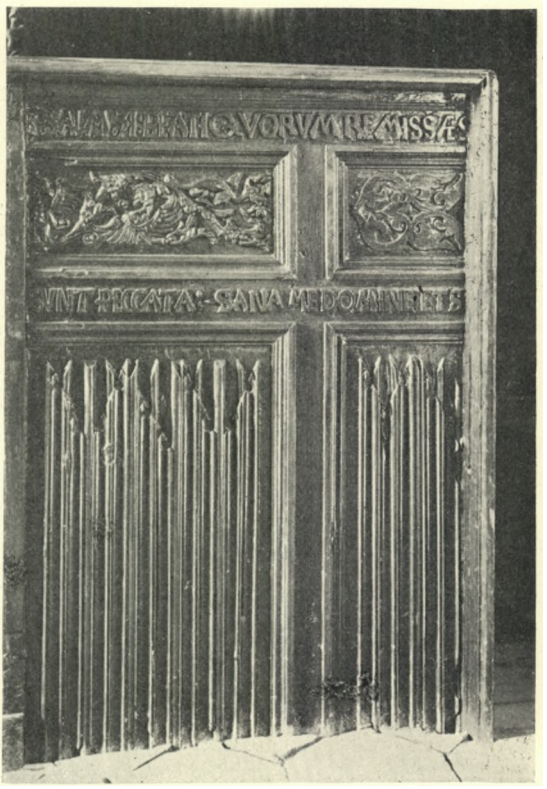
Herskabsstole o. 1640 fra Caspar Lubbekes Værksted. Den nordre Stol har to Gavle (Fig. 9) med riflede joniske Pilastre, Fladsnit paa Prydbælterne, og i Frisen og et brusket Topstykke med hjelmede Vaaben for Brahe og Parsberg (sml. †Alterkalk, S. 830) samt Initialerne A B og M P, flankeret af to Englebørn. Gavlene har sikkert haft et Postamentfelt ligesom de øvrige Stader. Østpanelet (Fig. 11, sml. Kisserup Præstestol, S. 869), der før 1939 sad paa den tilsvarende Plads i søndre Herskabsstol, har to (oprindelig tre) barokke Arkader med ejendommelige Profilkapitæler og ornamentalt opløste Pilastre, der løber ud i Fantasi-Dyrehoveder; Bueslaget dannes af Bladbøjler, der ender i Profilmasker. Arkaderne adskilles af joniske Kvindehermer med Volut-Arme og Bruskskafter, hvis Baser er delt i to Flige. Gesimsens Rundled har den for Værkstedet karakteristiske Udsmykning, en Række smaa, rundbuede Nicher. Vestpanelet, der tidligere sad som Vestpanel i søndre Stol, har i den øverste Del tre (oprindelig fire) smaa Arkader med Fladsnit i Bueslaget og skællagte Skiver i det omløbende Rammeværk; de lodrette Rammestykker er ligeledes skællede.

Søndre Herskabsstols to Gavle har over et fælles Postament med Fladsnit-

V. H. 1931

Fig. 9. Kirke-Hvalso. Detail af Herskabsstol (S. 833).

P. N. 1917

Fig. 10. Kirke-Hvalso. Detail af †Præstestol (S. 832).

slyng (nedre Halvdel mangler) to joniske Pilastre med skællede Skafter og Intarsia i Prydbælterne og Frisen, over hvilken ses den ovenfor omtalte Dekoration: en Række rundbuede Nicher. Topstykkerne flankeres af to Kvinder, som holder en Krans over et firdelt Vaaben for Urne, Marsvin, Grubbe og Brahe; herover er der et Skriftbaand med fordybede Versaler IW MM S, henvisende til Jørgen Urne til Sonnerup (død 1642) og Margrethe Marsvin. Østpanelet svarer til nordre Stols; Vestpanelet, der før var Østpanel i nordre Stol, har to Arkader med Fladsnitslyng i det omløbende Rammeværk og i hver Fylding et skjoldformet Hul. En †Stadedør (Fig. 12), som tidligere laa paa Loftet, har vistnok hørt til denne Stol; den havde to Fyldinger, hvoraf den øverste var barokt udtunget; Rammestykkerne havde Intarsia omkring smaa Kvaderbosser, Topstykket var formet som en Barokmaske. Spor af Bukkehornsbeslag. Begge Stole staar i renset Eg, Vaabnene er malet i heraldiske Farver. Staderne er nu rykket fra hinanden, Fonten er anbragt i den nordre, Prædikestolen i den søndre.

†Herskabsstol i Koret blev opsat af Justitsraad Klotach (Præsteindb.).

Hude fot.

Fig. 11. Kirke-Hvalso. Panel fra Herskabsstol (S. 833).

Dørfløje. 1) Sengotisk, fladbuet, af fire lodrette Planker, paa hvis Forside der er naglet otte vandrette, som er øget med et smalt lodret Stykke ved den ene Side. Naglerne — otte i hver vandret Planke — har Rosethoveder. Dørringens firsidede Beslag er gennembrudt med gotisk Løvværk. I Skibets Norddør.

2) O. 1700, af fire lodrette, skruphøvlede Egeplanker, der er samlet med Fjer og Not; Ydersiden er beklædt med kantprofderede, sparrelagte Brædder, Indersiden har spydformede Hængselbeslag og stor Laasekasse; gammel Nøgle. I Vaabenhuset.

3) Svarende til foregaaende, men kun med tre lodrette Planker. I Trappehuset.

†Pulpitur af Fyr fra o. 1625, i Kirkens Vestende. Det hvilede paa tre ganske lave Stolper, som var indknebet omkring en Rundstav. Fodplankens For- og Underside var prydet med to om Bindingsværksformer mindende, langstrakte Fladbuer fyldt med kraftige Perlestave og skarpe, perlede Snoninger, der paa et Stykke afbrødes af Balusterled. Skranken havde udsavede Balustre og derover en Gesims med Tandsnit og Æggestav. Orgelet var anbragt paa Pul-

pituret, indtil dette kasseredes 1939. En Del er senere blevet anvendt i Hvalsø Spejdertrops Hytte.

†Pengeblok, jernbunden, forsvandt 1939.

Lysekrone 1722, med 2x6 Lysearme og en flakt Ørn som Topfigur. Paa den store Hængekugle er der graverede Versaler:

»Hvalsøe Kirke med en Crone
Og et Skib jeg ziire vil,
Men o Gud i Himmel Throne
Dig skal Æren høre til.

Nicolai Junge[10], Friderich Mohr Kiøbenhafn den 7. Octbr. 1722«.

Kirkeskib 1722 (Fig. 13) (sml. Lysekrone), tremastet Fuldrigger med to Kanondæk; gamle Farver: rødt, blaat og Guld. I den gamle Kæde, hvori Skibet er ophængt, sidder en udskaaret Due. Efter Traditionen er Skibet 'HHp^ skænket af en fra Sognet, som var i —— Ð»..... *wÿmtL'* Havsnød (Præsteindb.).

p. n. 1917 *Taarnur,* gammelt, med Skive mod Syd; et Ur omtales 1803 (Synsprotokol).

Fi8'

Klokker. 1) 1632, støbt af Felix Fuchs. Versaler mellem Buefrise og Akantusbladrække: »Hanns Persen och Lavrs Knusen Kercke Verge thill Hvallsøe Kercke. Gos mich Felix Fuchs Anno 1632«. Paa Klokkelegemet to støbte Figurer, Moses og Christoforus. Tvm. 97 cm.

2) Omstøbt 1848 af H. Gamst og H. C. Lund.

†*Klokker.* Ved Klokkeskatten 1528 afleveredes en †Klokke og 1602 endnu een[11]

GRAVMINDER

Epitafier. 1) O. 1592. Kristoffer Mikkelsen Regnemark, Sognepræst til Hvalsø og Sarchløse, Provst i Volborg Hrd., død 21. Okt. 1592; Epitafiet opsattes af hans Svigersøn Niels Jensen. Rektangulær Tavle af Eg i profileret.

V. H.1931

Fig. 13. Kirke-Hvalso. Kirkeskib 1722 (S. 836).

Ramme og kronet af en Trekantgavl med Volutter; i Gavlfeltet et Bomærkeskjold og Præstens Valgsprog: »Simpliciter et sine strepitu« (»Jævnt og uden Staahej«). Latinsk Indskrift med Versaler. Epitafiet ligger itubrudt paa Vaabenhusets Loft.

2) O. 1659. (Fig. 14). Hr. Peder Laurssøn ΛVolleire (sml. ovfr.), Sognepræst her i 37 Aar, Provst i 28 Aar, død 20. April 1659, 62 Aar gl., og Ellen Thagisdatter Gjerløf, gift i 35 Aar, død 25. Febr. 1659, 52 Aar gl.; begge »hviler hernedenfor deris Been«. Det bruskbarokke Epitaf er sikkert gjort i Caspar Lubbekes Værksted. Storfeltet flankeres af snoede Søjler, hvis Kapitæler er fornyede, og har bruskede Vinger, som løber ud i Kvindeoverkroppe, hvorunder store Profilmasker som paa Orgelvingerne i Roskilde Domkirke. Gesimsen er dekoreret med den for Værkstedet karakteristiske Nicherække, og Krumknægtene minder om de tilsvarende paa Rorup Prædikestol (Ramsø Hrd.), der ligeledes maa henføres til Lubbeke. Topstykket flankeres ogsaa af snoede Søjler og har enkle Vinger med Ørnehoved og Spir; Gesimsen har gennembrudte Bøjler; Topstykket krones af en Engel med Kors, og paa Storgesimsen staar Engle med Kranie og Timeglas. Hængestykket omfatter en Oval omgivet af Slyngbaand. I Storfeltet findes et Maleri[12] paa Træ af

Hude fot.

Fig. 14. Kirke-Hvalsø. Epitaf udført af Caspar Lubbeke over Sognepræst P. Laurssøn Wolleire, død 1659 (S. 837).

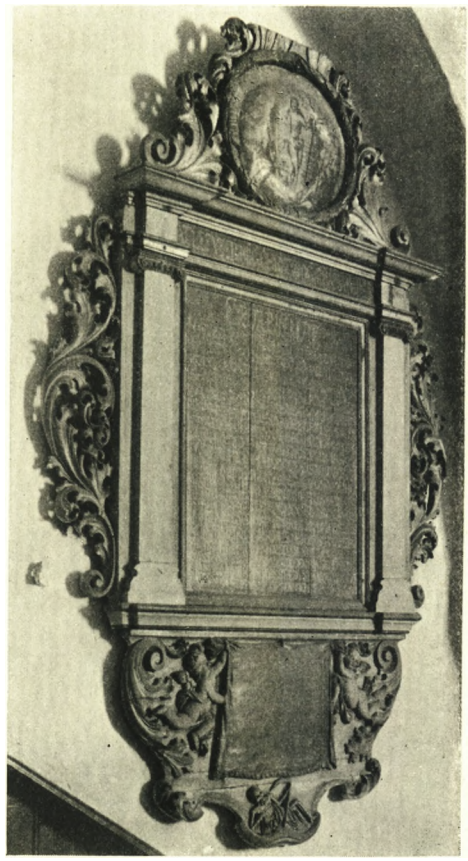
Provsten, hans Kone og Børn, af hvilke to er fremstillet som døde, i Topstykket sidder et nyere Maleri, den opstandne Frelser. Rammeværket er egetræsmalet med lidt rødt og blaat, Søjlerne hvidgraa. Indskrifterne, med gyldne Versaler, er nymalet paa gammelt Grundlag; i Topstykkets Frise: »Jeg er Vejen og Sand.«, i Storstykkets Frise: »De skulle gaa frem, som have gjort got til Livsens Opstandelse. Johan. 5«, i Postamentet: »Salige er de som døe i Herren etc. Apoc. 14«. Paa Korets Sydvæg.

3) O. 1683. Anna Sophia Søfrensdatter Luft, gift med Hr. Jørgen Pedersøn Hval i 11 Aar, død 21. Okt. 1683 i sin Alders 34. Aar, og to af hendes Børn, Peder Jørgensøn, 18 Uger, og Elen Margrete, 1 Aar 6 Mdr. Derefter »den sali Matronis daglig Hjertesuch«, Salme 130,5. Af Fyr, i profileret Ramme, sortmalet med gule Versaler. Paa Korets Sydvæg.

4) O. 1725 (Fig. 15). Hr. Anders Pedersen Hald (sml. Gravsten Nr. 1), født i Roskilde 1666 (!), Sognepræst for Hvalsøe og Sercheløse 1694, samme Aar gift med Jomfru Kirsen(!) Olufsdatter Huulegaard (fem Sønner og tre Døtre, hvoraf lever to Sønner og to Døtre), der døde 1706, anden Gang gift 1707 med Jomfru Apolone Marie Stendorph (to Sønner, tre Døtre); han døde 4. Jan. 1725. Under Indskriften: J. Skrøder fecit. Epitafiet, der er i Enevoldsbarok, har firsidet Storfelt flankeret af joniske Pilastre og storbladet Akantusløvværk; det ovale Topstykke indrammes af Akantusblade og Laurbærkrans. Hængestykket (sml. †Epitaf i Særløse, S. 850) bræmmes af lignende Akantusblade, hvorimellem to Smaaengle holder et Draperi; herunder ligger Døden med Le og Timeglas. I Topfeltet er malet Kristi Opstandelse omgivet af Versaler: »Himlens Glæde har jeg vundet, for Guds Børn en Frelse fundet«. Rammeværket er graahvidt med Guld, i Storfeltet og Hængestykket gyldne Versaler paa sort Bund; i Frisen: »At lefve er mig Christus og at døe en Baade«. Paa Skibets Nordvæg.

5) (Fig. 16). O. 1744. Hr. Søfren Jacobsen, født i Kiøbenhavn 11. Dec.

1692, i næsten 20 Aar en trofast Sjælesørger for tre Menigheder, først for Seyerøe, sidst for Hvalsøe og Særløse; gift med Anna Ingeborg Lauenstein i ni Aar mindre end seks Uger, død i Hvalsøe 12. Juli 1744. Ovalt Storfelt og derunder lignende Hængefelt, af Eg, omgivet af en udskaaret Ornamentramme med senbarokt Akantusløv og Blomster. Marmoreret i graat og sort, med gylden Fraktur paa sort Bund; nederst paa Rammen staar Malerens Signatur: »Oluf Bertelsen Kurpin pinxit.« Paa Korets Nordvæg.

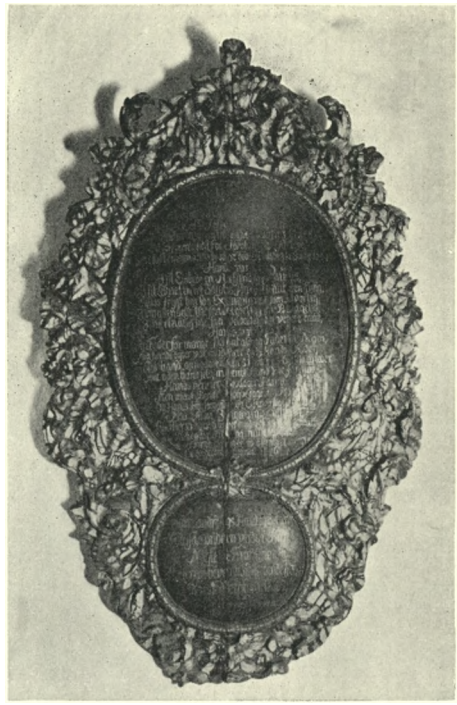
Hude fot.

Fig. 15. Kirke-Hvalso. Epitaf over Sognepræst Anders Pedersen Hald, dod 1725 (S. 838).

6) O. 1774, i Empire. Villads Gamborg, 'Provst i Volborg Hrd. og Præst for Hvalsø og Særløse, født paa Sjælland 1. Jan. 1710, gift i 22 Aar med Bodil Christensdatter Hald; han levede 64 Aar 10 Mdr. og fem Dage og overlevedes af tre af sine Børn, Knud, Andreas og Apollonia, der satte dette Minde. Indskrifttavlen, der er af sort Marmor med fordybede Versaler og latinsk Indskrift, indfattes af en Profilramme af brunligt Marmor og flankeres af joniske Pilastre af hvidt Marmor; Fodstykket og den lave Trekantgavl, der bærer et Relief af en Urne med tre Røghvirvler, er ligeledes af hvidt Marmor. Paa Skibets Sydvæg.

Gravsten. 1) O. 1725 (sml. Epitaf Nr. 4). Anders Pedersen Hald, født i Roeskild 6. Sept. 1667 (!), Sognepræst til Hvalsøe og Seriøse i 32 Aar, gift med Kirsten Huulegaard i 12 Aar (fem Sønner, tre Døtre), derefter med Appolone Marie Steendorph i 18 Aar (to Sønner, tre Døtre), død 4. Jan. 1725. Stenen bekostedes af Enken. Ølandsk Kalksten, 205,5 x 113,5 cm, med fordybede Versaler, Navnene med store Skønskriftsbogstaver; i Hjørnerne symmetriske Felter med store Barokblomster, mellem de øvre Timeglas over vinget Kugle, mellem de nedre Dødssymboler. I Skibets Midtgang.

2) O. 1814. Forpagter Niels Hempel, født i Faaborg 4. Maj 1782, gift med Ane Catrine Kirstine Harder (een Datter, Henriette Frederica Augusta Elisabeth), anden Gang gift med Dorthea Petersen (een Søn, Christian Frederik),

V. H.1931

Fig. 16. Kirke-Hvalsø. Epitaf over Sognepræst Søren Jacobsen, død 1744 (S. 838).

efter lidt over eet Aars Ægteskab død 5. Aug. 1814; derefter Mindeord. Hvidt Marmor, 108,5 x 65 cm, med fordybet Kursiv, foroven en Sommerfugl. Indsat i Skibets Nordmur.

3) O. 1836. Gæstgiver Søren Andersen, født 1777, død 1835, og Hustru Kirstine Kristoffersen, født 1803, død 1836. Randprofileret Sandsten, 186,5 x 126 cm, med fordybet Kursiv. Paa Kirkegaarden, Syd for Skibet.

†*Gravsten* over Præsten Christian Brabrand, død 1803, laa i Taarnet[13].

To *Begravelsesskjolde* til Alterlys, af Blik, med malede Vaaben for Baron Zeuthen til Tølløse og Sonnerup, død 1850, hænger paa Skibets Nordvæg.

†*Kiste*. O. 1752. Charlotte Sophie Qvandrup, død 13. April 1752, gift med Ejeren af Sonnerupgaard, Landsdommer Frederik Brabrand. Kisten stod i en muret Begravelse under Taarnet (Præsteindb.). 1858 ønskede Synet den brøstfældige Familiebegravelse i Kirken tilkastet og Ligene nedsat paa Kirkegaarden (Synsprotokol).

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1616—19 (RA). — Synsforretning 1620 (RA), Synsprotokoller 1820—22, 1823—53, 1854—84 (LA). — Kaldsbog 1738—1883 (LA). — Præsteindberetning til

Hofman 1758 og 1772 (LA). — Museumsindberetninger af K. Bahnson 1883 og Poul Nørlund 1917. Revideret af E. Moltke, Elna Møller og Kirsten Weber-Andersen 1945.

J. Kornerup: Notebog XI. 1895. S. 14.

Vilh. Bang: Præste-Epitafier i Hvalsø Kirke, i Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 534—541.

[1] Sjællands Stiftsbog 1567 (LA). 1589 tilhørte Kirken Kronen, da Sognepræsten dette Aar fik Lønpaalæg af Staten. Rørdam: Kirkelove. II, 475. 1566 var Kirketienden bevilget Kirken som Hjælp til en Klokke. Rgsk. over Tiender i Sjællands Stift 1566—73 (RA). [2] Kronens Skøder II, 399. [3] Fortegnelse vedk. Kirker og Sognekald 1630—1702, sml. Efterretninger om Ejere af Kirker 1726—97. Fortegnelse over Kirker og disses Ejere 1809 (RA). [4] Optegnelser i Dansk Folkemindesamling. [5] Sml. Sandby Kirke, DK Præstø S. 698 og Herslev Kirke S. 666. [6] Beckett: Danmarks Kunst. 1926. II, 237, Fig. 312. [7] Ved Magnus-Petersen. [8] Juliane Maries Fødselsdag. [9] Mackeprang: Døbefonte. S. 405. [10] Nicolai Junge er sikkert den bekendte københavnske Guldsmed (Bøje S. 62). [11] AarbKbh. 1917. S. 35. [12] Lund: Danske malede Portrætter IX, 84 f. [13] Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 541.

Fig. 17. Kirke-Hvalso 1793.